

ISHOD UČENJA 2

TRŽIŠTE I DRŽAVA U MODERNOM GOSPODARSTVU

Tržište

- Mjesto sučeljavanja ponude i potražnje i formiranja cijena
- Mehanizam preko kojeg kupci i prodavači određuju cijenu i količinu nekog dobra
- **Mehanizam putem kojega se susreću kupci i prodavatelji kako bi odredili cijene i razmijenili robe i usluge.**
- **Tržište može biti organizirano fizički pr. tržnica, ili Internetski pr. eBay**

Ključni elementi na tržištu: cijena i količina!

- **Cijena =**

- vrijednost dobra izražena u novcu, predstavlja uvjete pod kojima ljudi i poduzeća dobrovoljno razmjenjuju različite robe,
 - cijene su signali proizvođaču/potrošaču; ako potrošači traže više određenih dobara/usluga, cijena će rasti šaljući signal proizvođačima da je potrebno više ponude (povećava se proizvodnja postojećih proizvođača, ali isto tako i broj novih koji dolaze na to tržište)
- **Količina nekog dobra ili usluge** – količine ovise o cijenama – što su cijene manje to je i količina ponuđenog dobra manja, što su cijene veće, to proizvođači imaju veći poticaj da ponude više dobara

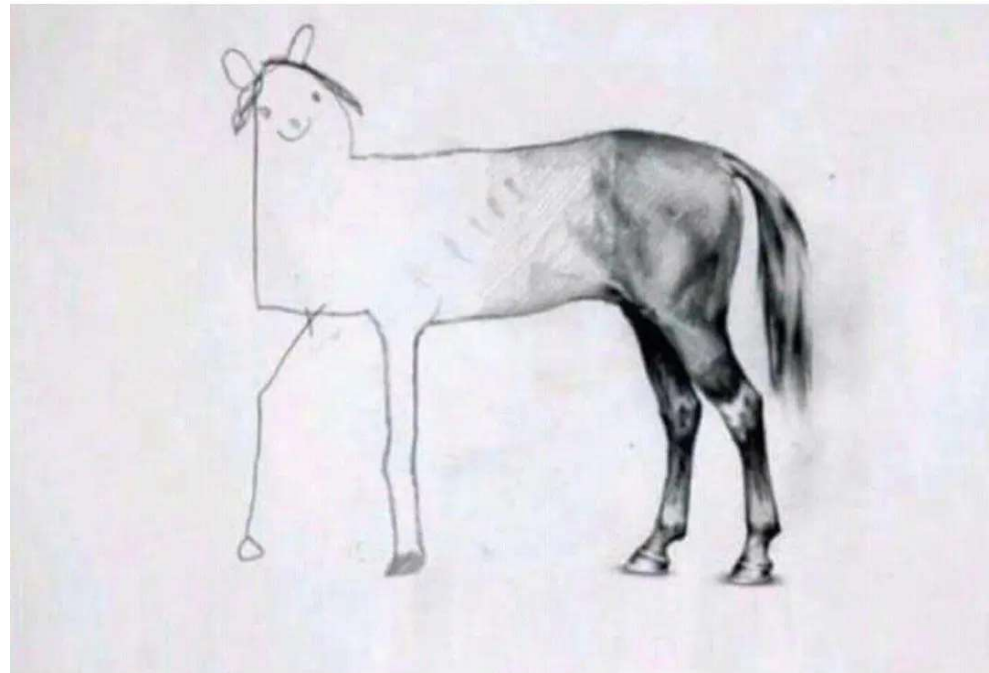
Nastanak i razvoj tržišta

- Tržišta su nastala iz posljedice potrebe za **trgovinom i razmjenom** proizvoda između **specijaliziranih proizvođača i potrošača**
- Bez tržišta pojedinci i države bi bili ograničeni u svojoj potrošnji na ono što mogu sami proizvesti
- Tržište omogućuje **specijalizaciju** u proizvodnji jednog ili nekoliko proizvoda, ali da troše širok asortiman dobara i usluga koje dobivaju **razmjenom**
- Specijalizacija omogućava **proizvodnju većeg outputa iz raspoloživih resursa** (inputa) tj veću produktivnost

Specijalizacija inputa

- Rad – specijalizacija se ostvaruje kad se ljudi usredotoče na posebne poslove, one u kojima su najbolji, te na taj način najbolje iskorištavaju svoje specifične vještine (pr. web-site development – front end, back end, full-stack developeri)
- Činjenica ekonomskog života – izvrši **podjelu rada** tako da specijalizirani stručnjaci odrađuju pojedine korake rada nego da svatko radi sve osrednje. Ona omogućuje pr. visokim ljudima da postanu košarkaši, ljudima koji imaju dobru moć uvjeravanja da postanu stručnjaci u prodaji i sl.
- Ponekad je potrebno mnogo godina kako bi se stekla znanja potrebna za određenu karijeru (15 godina poslijediplomskog studija da ste neurokirurg/inja s diplomom)
- Kad je specijalizacije premalo a kada previše? Fah-idiot ili multipraktik?

When you're really a backend developer but market yourself as full-stack

Specijalizacija inputa

- Zemlja kao faktor je isto tako specijalizirana – neka zemlja je bolja za uzgoj vinove loze, a neka je bolja za eksploataciju nafte
- Kapital je isto tako specijaliziran – traktor ćete koristiti za obradu zemlje, specijaliziranog robota za izradu čipova

Kako je specijalizacija pridonijela razvoju tržišta?

- Specijalizacija je pridonijela razvoju tržišta zato što su se ljudi i cijele države specijalizirali za proizvodnju onoga u čemu su najbolji.
- Niti jedna zemlja ne proizvodi sve proizvode na svijetu, nego ono u kojima će ostvariti najznačajnije probitke od trgovine – tj. specijaliziramo se u proizvodnji onoga u čemu smo najučinkovitiji, to trošimo u državi i izvozimo, a ono u čemu nismo toliko učinkoviti u proizvodnji uvozimo od drugih zemalja

Da rezimiramo....

- **Napredna gospodarstva upuštaju se u specijalizaciju i podjelu rada, što povećava proizvodnost njihovih resursa. Pojedinci i države tada dobrovoljno trguju dobrima za koja su se specijalizirali da bi dobili druga dobra, silno povećavajući raspon i količinu potrošnje te imaju mogućnost povećati svačiji životni standard.**

Slobodno tržište

- Ono na kojem se država ne miješa u odluke u proizvodnji i potrošnji
- Ono na kojem potrošači i proizvođači slobodno određuju količine i cijene
- Ono na kojem djeluje princip nevidljive ruke

Prednosti i nedostaci slobodnog tržišta

Za

- Omogućava formalno-pravnu slobodu i jednakost građana kao poduzetnika i potrošača
- Potiče inicijativu, produktivnost i poduzetništvo
- U danim okolnostima je efikasan mehanizam alokacije i korištenja rijetkih resursa i dobara – kod savršene konkurencije i bez tržišnih neuspjeha

Protiv

- Pojava monopola koji smanjuju proizvodnju i povećavaju cijenu
- Pojava masovne nezaposlenosti
- Zagađivanje okoliša i drugi negativni eksterni efekti
- Nejednakost u raspodjeli dohotka i potrošnje
- Cikličko kretanje privrede (recesija – ekspanzija)
- Nedostatak brige za razvoj javnih dobara

Kako država ispravlja nepravilnosti tržišta?

Neefikasnost (monopol, eksternalije i neimanje javnih dobra)

- Antitrustovski i antimonopolistički zakoni
- Zakoni protiv onečišćenja, uredbe protiv pušenja
- Obrana od poplave, izgradnja nasipa, ugradnja pročišćivača

Nejednakost (neravnomjerna raspodjela dohotka i bogatstva)

- Progresivno oporezivanje dohotka i imovine
- Potpore za niže dohodovne razrede

Makroekonomski problemi

- Makroekonomski problemi (poslovni ciklusi, nezaposlenost, inflacija, ekonomski rast/pad)
- Monetarna politika: kontrola tečaja, ponuda novca, kamate...
- Fiskalna politika: oporezivanje, subvencije, državna potrošnja...
- Izgradnja infrastrukture: škole, bolnice, ceste

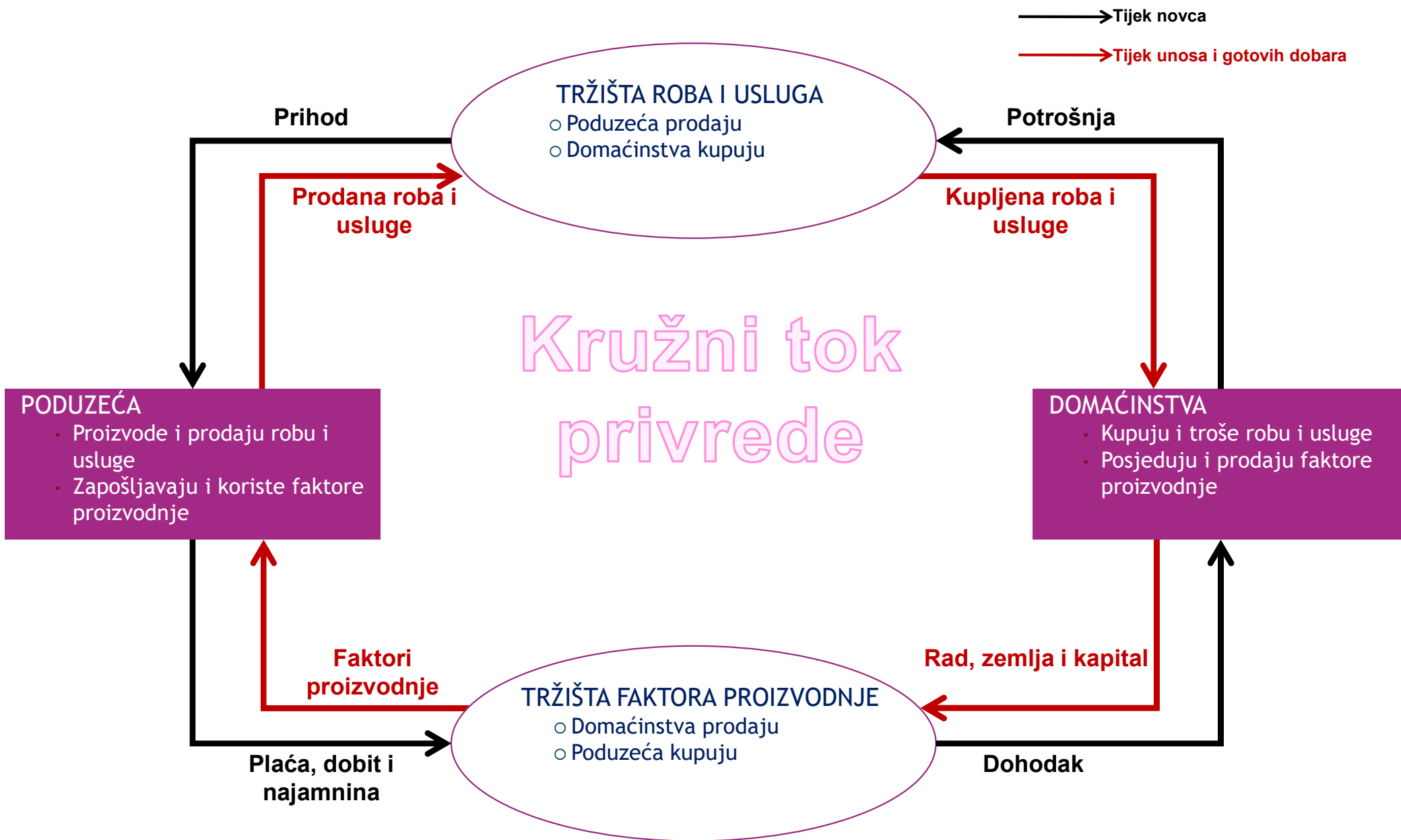
Nedostaci državne regulacije

- Duga i spora procedura donošenja odluka što može stvoriti vremensko kašnjenje (time lag)
- Nedostatak znanja i moralne odgovornosti nositelja vlasti
- Uzurpacija i zloraba državne vlasti radi ostvarivanja osobnih interesa
- Česte promjene subjekata državne vlasti

KRUŽNI TOK PRIVREDE

Kružni tok privrede

- Gospodarstvo se sastoji do milijuna sudionika
- Svaki sudionik bavi se ekonomskim aktivnostima – proizvodi, prodaje, kupuje, zapošljava, itd.
- Kružni tok privrede pojednostavljuje razmišljanje o svim aktivnostima svih sudionika kružnog toka
- Prikazuje kako je gospodarstvo organizirano i kako sudionici gospodarstva međusobno djeluju

Kružni tok privrede (1)

- Gospodarstvo je pojednostavnjeno, pa sadrži **dva tipa donosioca odluka**:
 - **Domaćinstva (kućanstva)**
 - **Poduzeća**
- Oni su nositelji ponude i potražnje

Karakteristike dva tipa donosioca odluka:

- **Poduzeća**
 - Proizvode dobra i usluge
 - Koriste tj. kupuju faktore proizvodnje: zemlja, rad, kapital da bi proizveli proizvode/usluge
- **Kućanstva**
 - Vlasnici faktora proizvodnje: zemlje, rada i kapitala; prodaju te faktore poduzećima
 - Potrošači su dobara i usluga koja poduzeća proizvode

Kružni tok privrede (2)

- Domaćinstva i poduzeća međusobno djeluju kao **dva tipa tržišta**
 - **Tržište roba i usluga**
 - Domaćinstva – kupci roba i usluga
 - Poduzeća – prodavači roba i usluga
 - **Tržište faktora proizvodnje**
 - Domaćinstva – prodavači faktora proizvodnje
 - Poduzeća – kupci faktora proizvodnje

Kružni tok privrede (3)

- Unutarnji krug kružnog toka
- Protok inputa i proizvedenih/ponuđenih dobara (outputa)
- Domaćinstva prodaju pravo na korištenje rada, zemlje i kapitala poduzećima na tržištu faktora proizvodnje
- Poduzeća koriste te faktore kako bi proizvela robe i ponudila usluge koje se prodaju domaćinstvima na tržištu roba i usluga
- Faktori proizvodnje teku od domaćinstva k poduzećima, a dohodak od plaća, najamnina i dobit teče od poduzeća k domaćinstvima - dakle za prodaju faktora proizvodnje domaćinstva dobivaju dohotke
- S tim dohocima mogu kupiti dobra koja proizvođači proizvode i nude im na tržištu

Kružni tok privrede (4)

- Vanjski krug kružnog toka
- Paralelni protok novca
- Domaćinstva troše novac kako bi kupila robe i usluge od poduzeća – dobivaju ga od prodaje faktora proizvodnje poduzećima
- Poduzeća koriste dio prihoda od prodaje kako bi platila faktore proizvodnje (plaće radnika, rentu...)
- Preostali prihod je dobit vlasnika poduzeća, koji su sami članovi nekog domaćinstva
- Tako novac potrošen na robe i usluge teče od domaćinstava ka poduzećima, a dohodak od plaća, najamnina i dobit teku od poduzeća k domaćinstvima

Podimo na razgled kružnog toka slijedeći novčanicu od 10 američkih dolara dok se kreće od jedne osobe do druge u gospodarstvu. Zamislite da put novčanice počinje u domaćinstvu od vašeg novčanika. Želite li kupiti šalicu kave, odnijet ćete tu novčanicu na jedno od tržišta roba i usluga, kao što je vaš omiljeni kafić. U kafiću ćete tu novčanicu potrošiti na svoju omiljenu kavu. Kada se novčanica preseli u blagajnu kafića, ona postaje prihod za to poduzeće. Novčanica neće dugo ostati u kafiću, jer će je poduzeće iskoristiti kako bi kupilo određeni unos na tržištu faktora proizvodnje. Na primjer, kafić bi mogao iskoristiti tu novčanicu da plati najamninu vlasniku zgrade ili plaću konobaru. U svakom slučaju time novčanica postaje dohodak nekog domaćinstva i ponovo se nalazi u nečijem novčaniku. U tom trenutku ponovo započinje priča o kružnom toku gospodarstva.

Osnovni elementi ponude i potražnje

potražnja

- Def. Potražnja je količina dobara i usluga koju su kupci spremni platiti po određenoj cijeni.
- Između te količine i tržišne cijene postoji veza koja se naziva **funkcija potražnje**

Funkcija potražnje

- Funkcija potražnje pokazuje odnos između tražene količine (Q_d) i tržišne cijene (P)
- Matematički se funkcija potražnje izražava kao:

$$Q_d = f(P)$$

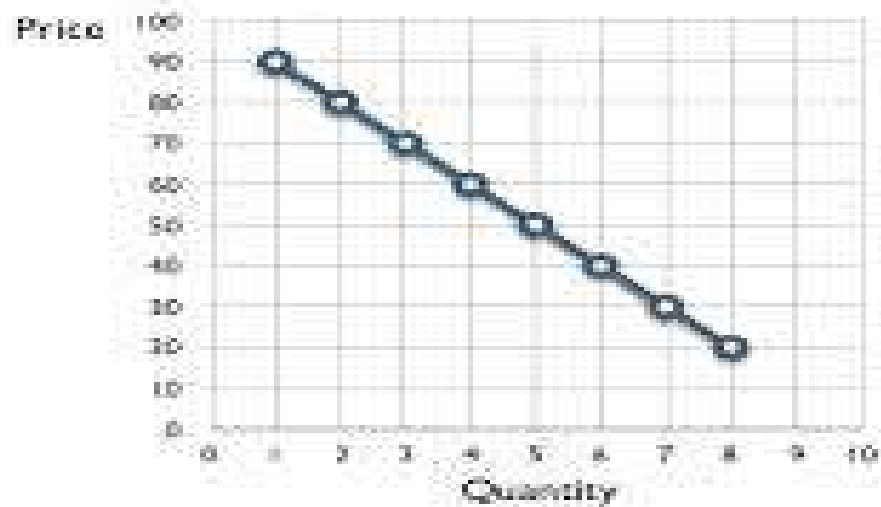
Funkcija potražnje se može prikazati algebarski, tablično i grafički.

Demand Schedule

Price	Quantity
90	1
80	2
70	3
60	4
50	5
40	6
30	7
20	8
10	9

Demand Curve

Zakon opadajuće potražnje

Potrošači kupuju više nekog dobra kada je cijena tog dobra niža, ako su ostali tržišni uvjeti ostali nepromijenjeni.

Smanjenje potražnje – zašto se događa?

- Smanjenje potražnje zbog porasta cijena je posljedica djelovanja dva efekta:
 - Efekta supstitucije – ako dođe do povećanja cijene, a dohodak ostane isti, potražnja se preusmjerava na slično dobro, supstituiramo skuplje za jeftinije dobro (cigarete – duhan, vožnja automobilom – vožnja javnim prijevozom)
 - Efekta dohotka – ako dođe do povećanja cijene, a moj dohodak je isti, ja sam realno siromašniji/a i manje ću potraživati svih dobara

Supstituti i komplementi

- Supstitut je dobro koje može uspješno zamijeniti drugo.
Npr. prijevoz automobilom i prijevoz javnim prijevozom
- Komplementi su dobra koja se u korištenju međusobno nadopunjuju.
Npr. gorivo i automobil/ matične ploče i kompjuteri

Poveća li se cijena jednog supstituta porast će potražnja za drugim supstitutom i obrnuto.

Smanji li se cijena komplementa to će izazvati porast potražnje obaju proizvoda i obrnuto.

Čimbenici/faktori koji utječu na potražnju

- Cijena samog dobra – što je veća cijena, potražnja je manja
- Cijene supstituta i komplementa – objašnjeno na prethodnom slajdu
- Veličina tržišta (što je veće tržište, veća je potražnja za svim proizvodima; prodaja mob u Turskoj i RH – zbog toga što je tursko tržište puno veće od hrvatskog prodavat će se više mobitela po bilo kojoj cijeni)
- Prosječan dohodak (što je veći, veća je ukupna potražnja; pr. Ford je 1914 godine povišio plaće svojih radnika za dvostruko više – učinio ih je svojim kupcima, oni su sada mogli potraživati više svih dobara po bilo kojoj cijeni)
- Ukusi i preferencije (pr. Valentinovo i cijena ruža – na Valentinovo cijena ruža raste zbog povećane potražnje) – zbog posebnih preferencija i ukusa kupovat ćete više određenog proizvoda bez obzira na cijenu
- Posebni utjecaji (pr. potražnja za kišobranima u kišnom Londonu bit će veća od one u sušnom Kairu) – posebni utjecaji dovode do povećanja potražnje za određenim proizvodima po bilo kojoj cijeni

Izuzeci djelovanja zakona potražnje – kada krivulja potražnje ima pozitivan nagib

Giffenov paradoks

- Opći porast cijena ili smanjenje opće razine dohotka vodi do porasta potražnje za inferiornim dobrima (to je jedino što si možemo priuštiti pa to više kupujemo)
- Inferiorna dobra – ona koja kupuju kupci niske platežne moći (krumpir, najjeftiniji kruh, salama itd.)

Veblenov efekt

- Što je cijena manja, potražnja je manja (snobizam)
- Veblenovo dobro je tip luksuznog dobra za koje što je cijena viša, i potražnja je viša (dobra koja su statusni simbol) – skupocjeni automobili, nakit itd.

Špekulacije

- Tržišni baloni

Ponuda

- Ponuda je količina dobara i usluga koju su proizvođači spremni iznijeti na tržište pri određenoj cijeni.
- Između ponuđene količine (Q_s) i tržišne cijene (P) postoji odnos koji se naziva **funkcijom ponude**.

Funkcija ponude

- Funkcija ponude se može matematički izraziti kao:

$$Q_s = f(P)$$

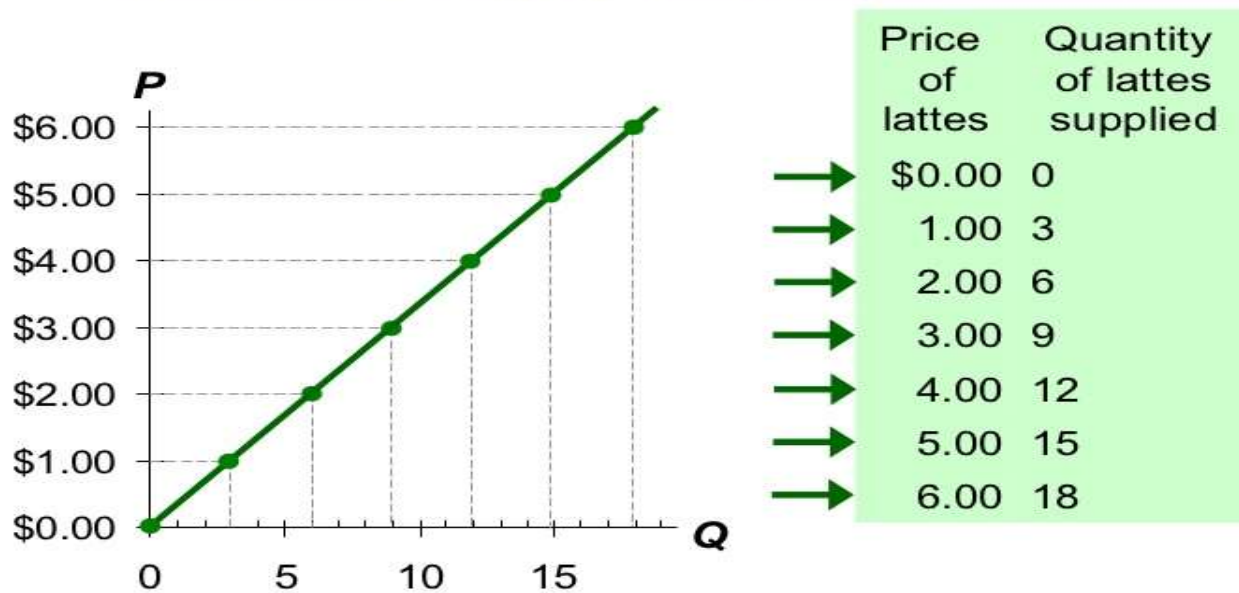
- Pri čemu je

Q_s = ponuđena količina

P = tržišna cijena

- Funkcija ponude se može prikazati algebarski, tablično i grafički.

Starbucks' Supply Schedule & Curve

THE MARKET FORCES OF SUPPLY AND DEMAND

24

Zakon rastuće ponude

- **Kada cijene dobara rastu, i ponuđena količina će rasti, kada cijene padaju, ponuđena količina će padati, ako su ostali tržišni uvjeti nepromijenjeni**

Faktori koji određuju ponudu

- Tehnologija (pr. robotika – Tehnologija smanjuje troškove poduzeća, napredak tehnologije povećava ponudu proizvoda - poduzeća mogu proizvesti više uz niže troškove).
- Cijene inputa (pr. Troškovi rada – niski troškovi rada u Azijskim zemljama omogućuju da proizvođači proizvode više po bilo kojoj cijeni) - Kada cijena jednog ili više inputa raste, proizvodnja bilo kojeg proizvoda je manje isplativa, a poduzeća ga manje proizvode. Ako cijene inputa znatno porastu, tvrtka bi se mogla zatvoriti i uopće ne isporučivati proizvode.
- Cijene povezanih dobara (automobilske tvrtke koje proizvode aute i kamione, mogu birati čega će proizvoditi više ovisno o potražnji i troškovima; ako su troškovi proizvodnje pr. automobila u odnosu na proizvodnju kamiona veći, ponuda automobila će biti manja jer će proizvođači proizvoditi više kamiona)
- Politika države (uvođenje kvota/carina – povećanja kvota/carina smanjuje ponudu po bilo kojoj cijeni)
- Broj ponuđača – (što je više ponuđača na tržištu veća je ponuda po bilo kojoj cijeni)
- Posebni uvjeti (pr. vrijeme u poljoprivredi – loše vrijeme može uništiti urod na polju i ponuda se smanjuje po bilo kojoj cijeni– pr. žitarice)

Tržišna ravnoteža

- Ako se na tržištu ponuda i potražnja izjednače dolazi do tržišne ravnoteže.
- U točki ravnoteže kupci su spremni kupiti toliko robe koliko su prodavači spremni ponuditi.
- Uvjet tržišne ravnoteže: $S = D$
- Cijena koja se formira pri tržišnoj ravnoteži je **ravnotežna cijena**, a količina koja se prodaje pri toj cijeni je **ravnotežna količina**.

